

Flaubert, la identitat, i una maleta plena de hüzün (a propòsit d'Orhan Pamuk)

2007-07-23 12:00:43

1. “Un escriptor és una persona que passa anys intentant descobrir pacientment el segon ésser que té a dins i el món que el fa ser qui és: quan parlo d’escriure, el primer que em ve al cap no és una novel·la, ni un poema, ni la tradició literària, és una persona que es tanca en una habitació, s’asseu en una taula i, sol, es gira cap al seu interior”. Orhan Pamuk, *La maleta del meu pare*.
2. A mesura que les traduccions ens van permetent de conèixer l’obra de Pamuk, comprovem fins a quin punt aquestes paraules –del discurs que va pronunciar davant de l’Acadèmia Sueca en recollir el Nobel– signifiquen un element central dels interessos literaris de l’autor turc. Paraules que es refereixen a la identitat i a la relació que aquesta té amb el lloc al qual hom pertany; però que també entenen l’escriptura com una conseqüència de l’intent d’examinar el propi interior. Amb la recent traducció d’*Istanbul. Ciutat i records* i d’*El castell blanc*, comencem a fixar els contorns d’un particular univers literari; és ara, doncs, que podem començar a llegir en clau de conjunt. I rellegir des d’aquest nou punt de vista, per exemple, la primera novel·la que se’n va publicar en català: *El llibre negre*. Perquè allà ja hi havia la presència insistent de la ciutat d’Istanbul –el centre confessat de l’univers Pamuk– però també un joc de suplantació de la personalitat entre dos personatges, que utilitzava l’escriptura com a mitjà.
3. *Istanbul. Ciutat i records* és el testimoni més directe de l’intent de Pamuk de “descobrir pacientment” i durant anys tant la pròpia identitat com la de l’univers més proper, aquell que el fa ser qui és. Perquè, malgrat el títol, l’obra no és un text sobre la ciutat, sinó les memòries de l’autor; una part d’aquestes memòries. En concret, l’elaboració literària d’una sèrie de records que s’inicien en la primera infantesa de Pamuk i es clouen amb una frase en estil directe (“No seré pintor –vaig dir–. Seré escriptor”) pronunciada al voltant dels vint anys. Ara bé, la ciutat hi és un dels personatges principals, amb tot el que això implica de joc ficcional; i el personatge de Pamuk s’hi relaciona tan estretament, que de la interacció en queden tots dos modificats. L’autor, com un producte afaïçonat en les contradiccions d’una ciutat contradictòria; la ciutat, com un ens boirós i, de vegades, quasi oníric: plenament un producte, al seu torn, de la memòria i de la literatura de Pamuk.
4. Simptomàticament, l’obra s’inicia amb un Pamuk infant que està convençut que a la ciutat viu un altre xiquet idèntic a ell; i es clou amb la descoberta, al seu interior, del Pamuk escriptor. El doble, la identitat, la ciutat: “el segon ésser que té a dins i el món que el fa ser qui és”. I, amb aquests temes, el *hüzün*: aquella malenconia que, a la manera de la *saudade* portuguesa, no és la conseqüència de la pobresa, de la derrota, de la pèrdua, sinó una condició prèvia; un tret consubstancial que els habitants d’Istanbul han de lluir orgullosos. I –potser, també com la *saudade*– una invitació a no actuar, a la resignació i l’acceptació: “Així la pobresa, invencible, acceptada com a destí i enquistada a la vida d’Istanbul com una malaltia incurable, i la confusió i el domini del blanc i negre es viuen com un honor i no com un fracàs”.
5. A *Istanbul* es dedica tot un capítol a Flaubert, sobretot com a exemple de la visió romàntica que els occidentals han donat de la ciutat. I se’n refereix un fet aparentment trivial per qui llegirà només aquesta obra, però molt significatiu si llegim *El castell blanc*, o si es posa en relació amb algunes de les coses esmentades més amunt: “Entre els llibres que durant el seu viatge a Orient va somiar que algun dia escriuria hi havia la novel·la *Harel Bey*, en la qual un occidental civilitzat i un bàrbar oriental a poc a poc es van assemblant l’un a l’altre fins que es canvien l’un per l’altre”. El cas és que l’autor francès mai no va escriure aquesta obra; però Pamuk sí que ho ha fet, i en diverses ocasions, segons com. En *El llibre negre*, com ja ha estat dit; en la pròpia *Istanbul*, evidentment, amb la imbricació entre ciutat i autor; però

sobretot en *El castell blanc*, l'argument de la qual no és sinó el de la novel·la mai no escrita de Flaubert. I on tornen a ser presents l'escriptura com a producte de l'observació interior, la possibilitat de trobar dues persones idèntiques en dos llocs a priori culturalment distants. I una imatge d'aquella taula, al·ludida en la cita que encapçala aquestes línies, on seuen a escriure els dos protagonistes —l'element *occidental* que s'introdueix subtilment en el paisatge *oriental* de la novel·la.

6. *El castell blanc* explica la història d'un venecià capturat pels turcs i conduït a Istanbul, on serà venut a un estrany personatge conegut com *el Mestre*, a qui s'assembla com ho fan dues gotes d'aigua. Amb un plantejament que fa recordar Borges —el gran mestre d'aquest tipus de laberints—, el lector assisteix a un inquietant joc de miralls, d'identitats, en què el Mestre i el venecià es confonen constantment, fins a la dissolució total i posterior intercanvi de les personalitats. I amb el tema del doble, la construcció del pensament i el propi fet de l'escriptura, novament. Perquè el punt de partida, allò que fa que el Mestre s'interesse pel venecià, és la voluntat d'observar-lo per tal d'arribar a ser com *ells*, a saber el que saben *ells*, per tal d'arribar —per imitació— a pensar d'acord amb el mateix procés que usen *ells*. I aquest *ells* és el dels compatriotes de l'esclau venecià, però és també —per extrapolació— el de tot allò que hem convingut d'anomenar Occident, la imatge on s'han emmirallat ben sovint —per a bé i per a mal— els orientals, i especialment els habitants —llegiu, si no, *Istanbul*— d'aquesta ciutat-palimpsest, com l'ha anomenada Juan Goytisolo.

7. Més enllà dels tòpics, més que no un pont entre cultures. Pamuk, com el Mestre d'*El castell blanc*, vol saber “per què sóc qui sóc”, “per què jo sóc jo”. Què hi ha al propi interior que puga contestar aquesta qüestió, i quina part correspon al lloc —geogràfic i cultural— a què pertany... Pamuk exerceix d'escriptor: “una persona que passa anys intentant descobrir pacientment”, i per mitjà de la literatura, aquestes incògnites. Tot i la consciència que el *hüzün*, sovint, li'n pot distorsionar l'anàlisi.